

Gelč Jontes
SREČA NA ČREPINJAH

Pri redakciji besedila Sreča na črepinjah smo zaradi uskladitve s sodobnimi pravopisnimi normami odpravili nekatere skladenjske in slogovne posebnosti.

I.

Mlekarica Johana

Megle so se dvigale nad ižanskimi njivami. Nena doma se je kakor iz ogromnega vrča razpršilo na zemljo čisto zlato. Mlekarica Johana, ki je po cesti med travniki in njivami vozila težko naložen mlekarški voziček, je bila blažena. Če je to jutro pozabila zmoliti jutranjico, se je zdaj pokesala in hitro zbrbljala očenaš. Čeprav je bila drugače še tako jezična, ji je zjutraj, ko je peljala voziček po samotni in dolgi Ižanski cesti, dobro delo, da je molčala. Rada je bila med polji sama s seboj. Na levi in desni samo barje, širni travniki, pokriti z visoko travo in ločjem, njive, ki niso rodile najboljšega krompirja. Spomladi in jeseni, ko je lilo dneve in dneve, so ižansko zemljo pokrile umazane črne vode. Vendar je na tej grudi rasla blaginja barjanov.

Kdaj bo vse to polje moje! Da bi bilo že kmalu. Taka misel jo je prevzela nekoč. Svoji želji se je začudila tako zelo, da je voziček kar ustavila. S stisnjenimi ustnicami je strmela predse, prevzeta od te silne želje.

Ko je po mestu raznašala mleko, je hitela, da bi ji ostalo še nekaj časa. Vprašala bi v trgovini s semeni, ali imajo kako vrsto krompirja, ki bi bolje rodil. Ogledala bi si še izložbe, kaj bi si nakupila, kako olepšala hišo, da bi bila najlepša v Iški vasi.

Imela bi hlapca in deklo, bila bi gospodinja in gospa.

»Jezus!« je zastokala in srce ji je bilo. Toliko da je z vozičkom vred ni podrl avto, ko je mimogrede zijala

v izložbe. Krivo je bilo tisto blago za zavese, ki jo je tako bedasto prevzelo, da ni ne videla ne slišala, kaj se godi za njenim hrbtom. Še dolgo je klečala, tako se je preplašila, in še sram jo je bilo, ko so se zbirali ljudje in zijali vanjo.

Že nekaj let je v mesto vsako jutro vozila mleko; zato je ob določenih dneh tudi sprejemala denar. Bila je za nekaj ur bogata in tedaj je bolj kot kdaj čutila, da mora nekoč na vsak način postati čim bolj bogata.

Če bi si prihranila vsaj nekaj, bi bilo to za začetek. Potem bi se premoženje že nekako samo od sebe stekalo na kup. Saj je že dostikrat slišala, da so tako obogateli nekateri ljudje.

Lahko je bila še tako zbita, a preden je na ličkanju v kamri zaspala, je tuhtala in računala.

* * *

V koloniji so na pragih stale ženske, čudile so se in zijale za mlekarico. Njen oče, star, v kolenih upognjen kmet z dežnikom v roki, je kdaj pa kdaj togotno pograbil hčer Johano za ramena in jo stresel. Nekajkrat se je celo spozabil in jo brcnil s kolenom, da je dekle ihté za korak odletelo.

Vsakokrat, ko jo je prignal k novi stranki, kamor je nosila mleko, se je na novo raztogotil, ker je zopet izvedel, da je mleko že plačano.

Naposled mu je Johana priznala. Denar, ki ga je za mleko dobivala vse te štiri mesece, ko je lagala doma teti Mici, da stranke ne plačujejo, je nalagala na hranilno knjižico. To je bila njena posest. Premagala jo

je skušnjava, da bi postala čim prej petična. Očetu, kmetu Urbiču, so se od svete jeze zasvetile majhne, pikčaste oči. Z brezzobimi čeljusti je vanjo brizgal slino, ko je vpil in jo zmerjal.

Vsa rdeča od sramu, ker so jo stranke s praga ogle-dovale, je očetu obljubila, da mu bo izročila hranilno knjižico, brž ko prideta na Ig.

Johana je toliko časa vrtala v teto Mico, da je dose-gla svoje. Štirinajst dni pred poroko se ji je posrečilo teto Mico pripraviti do tega, da sta skrivaj in brez Martinine vednosti odšli na sejmski dan k notarju, da bi uredili testament.

Testament so naredili tako. Prvič: rejenka Johana, roj. Urbič, nečakinja Mice (v sorodu po bratu, Joha-ninem očetu Janezu Urbiču) dobi po smrti posestnice Mice Urbič posestvo (s premičninami in nepremični-nami). Drugič: rejenka Martina Urbič, nečakinja po-sestnice Mice Urbič (v sorodu po sestri Uršuli Urbič, nezakonski materi), naj uživa dosmrtni kot preužit-karice pri isti hiši in kateri si bodi gospodinji.

Pogodbo sta podpisali priči, brat Janez in njegova žena Johana Urbič.

Pred advokatovo pisarno so stopili v krog in se v pojoči izanščini odločili, da bodo testament zalili pri Kolovratarju. Mica je bila videti raztresena, zaosta-jala je ali preHITEVALA za dva koraka in hodila kakor tjavdan. Brat Janez se je opotekaje lovil za sestro Mico in jo vlekel na pločnik. Nazadnje je izvedel in

povedal Johani, da Mici ni prav, ker je vse prepisala nanjo; rada bi dala nekaj zemlje tudi Martini.

Še ko je Mica sedela za dolgo mizo v gostilniški veži in z dlesnijo obupano žvečila papricirano meso, so se ji ob ustih zbirale stotere gubice. Zopet je zastokala: »Nisem storila prav z Martino, pojdimo nazaj, da popravimo testament.«

»Tak ne bodite prismojeni. Še na Studenec vas zapeljejo, če boste zdaj mešali in počeli takšne norije. Saj ste vendar dovolj stari, da ste vse premislili! Martina naj Boga zahvali, da je preskrbljena do smrti. Če bi je ne bili vzeli k sebi, povejte, kaj neki bi dobila za doto od svoje beraške matere?« Tako jo je pregovarjala Johana. Mica je umolknila in si zadeve ni upala več omeniti. Vendar so nemirne črne oči in neštete gubice na vzbočeni, brezzobi bradi izdajale, da jo nekaj teži. Včasih je bilo tako, kot da bo zajokala. Ko so naročili in popili še pol, so se odpravili domov na Ig.

Vsako jutro je Johana hodila v drugo nadstropje visoke hiše. Tam so bile celo na hodniku ob zidu postavljene črne in cinkaste, svetle, včasih prekrasne srebrne krste. V kuhinji je čakala na rjavo posodo, da jo je pripravil gospod, ki je prilezel iz sobe še ves zaspan in navadno še neumit. Postavil jo je na mizo in Johana je pretočila mleko. Gospod je Johano vsakokrat potrepljal vsaj po rami in si obenem zapenjal pas ali pa vstavljaj gumbe v ovratnik. S sladkimi be-

sedami jo je obdržal gotovo za minuto. Govoril je enakomerno, počasi in preišljeno. Smehljaj se je in roke so se mu tresle.

Nekako po enoletnem, vsak dan istem smehljaju, sramežljivem povešanju oči, se je zgodilo, da je pogrebni aranžer gospod Janez Zalar, vdovec že dobrih petnajst mesecev, mlekarico Johano prepričal, da bo on za njo najboljši mož. Johana je dobro premislila in je spoznala: da bi bila ta ženitev celo boljša, kot če bi se poročila s posestnikom Pečalinom. Imela bi pokojnino in kapital bi se ji znatno povečal. Po teti Mici bi dobila še grunt in bila bi gospa. Če bi vzela Pečalina, bi imela sicer dva grunta, morala pa bi garati kot živina. Le ob nedeljah bi se pri fari lahko pokazala v nedeljski obleki, a vendar je nihče ne bi klical ‚gospa‘. Tudi pokojnine bi ne dobivala, ki tudi nekaj šteje. Z leti si bo prihranila pravcato premoženje, ki bo vedno raslo. Da je gospod Zalar nosil in vlekel za sabo škripajoči ortopedski čevelj, je ni motilo; niti širok obraz s krompirjastim nosom in zelo, zelo vrečaste veke, viseče na sredo lic, tudi mahedravi podbradek nad visokim, trdim ovratnikom ji ni bil zoprn.

Po ovinkih se ji je nazadnje le posrečilo izvedeti, kaj je pogrebni aranžer. Beseda sama se ji je sprva zdela strašno imenitna, tuja in jo je docela zbegala. Ko jo je razkrila, je njena cena padla za dvesto odstotkov. Povedali so ji, da gospod aranžer Zalar postavlja mrliške odre v bolnici in da na domovih preoblači mrliče, ki jih nato polaga na oder. Če jo je zdaj pobožal, se je doma brž umila. Sčasoma pa si je pričela očitati, da je tak gnus popolnoma nepotreben, saj si gospod Zalar

po vsakem delu gotovo dobro umije roke. Tega, da je gospod aranžer Zalar v šestindvajsetih letih postal docela ravnodušen do posebnosti svojega poklica, da si je ponavadi sploh pozabil izplakniti roke, seveda ni slutila. Branila se je misli na stud in je celo pečeno meso, ki ga je v zadnjem času prinašal za priboljšek z blagim namenom, da bi se zredila, vselej pojedla. Greh bi bilo zavreči stvar. Tudi če bi vedela, da si po delu ni umil rok, bi meso pojedla.

Ženin gospod Zalar je želel, da bi se poročil slavnostno in na njenem domu.

Johana je brž izračunala, da bi bila to prevelika izguba. Za tako priložnost bi bilo treba prirediti pravo kmečko gostijo. Nahraniti in napojiti bi morala nič koliko prisklednikov. Izprazniti bi morala kaščo in kokošnjak. Vse to bo rajši nesla s seboj v mesto in se bosta s temi dobrotami preživljala vse leto. Ves ta čas se bo lahko marsikaj prihranilo od plače. Predlagala je, da bi se poročila v Ljubljani. Najela bi samo taksi in obe priči peljala na kosilo v cenejšo gostilno. Bila je zadovoljna, da je tako spretno izvedla svoj načrt.

Na poročni dan Johana skozi vas ni peljala mlekarškega vozička. Oddala ga je sestrični Martini. Sama je nekaj ur pozneje sedla na kolo in zdirjala v mesto. Pri brivcu so med škarjami zahrustali kodrasti lasje. Zadovoljna je bila in sama sebi se je zdela krasna. Sosedje se bodo zmotili, da to ni Johanina glava. Imela je občutek, kot da bi ji na vrat nataknilo novo in prekrasno glavo. Zato ji je bilo sitno in je krotila smehljaj.

Nazadnje je mašnik s stolo zvezal njene in moževe roke. Ko je odhajala od oltarja, sta ji v glavi plesali razveseljiva misel in prijetna zavest, da je mestna gospa.

V hiši se je novoporočena gospa Zalar sladko pozdravljala s hčerjo drugega pogrebnege aranžerja. Večkrat je zahajala k Lubičevim v kuhinjo na kratke pogovore. Z roko na kljuki so trajali tako dolgo, da je kljuka postala vroča.

Kmalu se je pričela gospodična Lubič jeziti na gospo Zalarjevo. Kupila si je blago in v želji, da bi nosila nekaj posebnega, si je za kroj tedne in tedne mučila fantazijo; čez en mesec ji je ‚mlekarica Johana‘ gotovo pokvarila veselje: dala si je prikrojiti do potankosti podobno obleko. Kadar jo je gospodična Ela srečala, jo je zato prezirljivo premerila zavihanih ustnic.

Gospa Zalarjeva je opazila, da jo hči gospoda Lubiča prezira. Ni ji ostala dolžna. Brez ovinkov, hlataje in vrteč ploščate oči je sosedam in gospodu Lubiču pripovedovala, da se ona lahko tako oblači, ker ji samo za oblačenje ostane več denarja, kot ga more Ela porabiti za vse gospodinjstvo z oblačenjem vred.

Moža sta se nehala pozdravljati. Namesto šaljivih in dvoumnih dovtipov, ki sta si jih izmenjavala prej na stopnišču, sta si zdaj darovala le še skop pozdravček s prstom ob klobuku. Gospod Lubič, ki je bil pri Zalarjevih vsakdanji gost, je z obiski prenehal. Toda

ni zdržal dolgo; kmalu jih je obnovil. Postalo mu je dolgčas po Johani. Navadil se je nanjo in na trepljanje, brez tega ni mogel več živeti. Čudil se je Johani in jo celo že vprašal, kako more tega gnusnega starca trpeti v postelji. Sam je bil dve leti mlajši. Dejal je, da se mu vse upira, če pomisli, da mora Johana ležati z njim.

Na sveti večer so gospoda Zalarja napadli želodčni krči. Zvijal se je v smrtnih bolečinah. Gospa Johana je soproga polivala z mrzlo vodo in mu zvezala kolena. Ker so se krči stopnjevali, je poklicala gospoda Lubiča, ki ji je svetoval, naj hitro pokliče zdravnika. Johana je premislila, da bi bilo neumno izdati toliko denarja, saj tako in tako ne bo nič pomagalo. Mož je že star, čemu se torej upirati ... »Nič!« Tako je odločila.

Legla je v posteljo k možu, ki je hropel in jo gledal z belimi očmi. Gospa Johana je ležala ob njem in čakala, da bo napad minil.

Neko noč je leže dočakala, da je še poslednjič zahropel, se stresel in izdihnil.

Tedaj je prestrašena vstala, prižgala svečo in mu jo stisnila v roke.

Nekaj mesecev po pogrebu prvega moža, na praznik vseh svetih, je gospa Johana stopila pred oltar z gospodom aranžerjem Lubičem. Morda bi gospa Johana ne storila tega, če je ne bi zapeljali računi. Gospodu Lubiču je bila sicer le toliko bolj naklonjena, kolikor ji je ugajalo, da ni imel ortopedskega čevlja. Toda računala je, da tudi gospod Lubič ne bo bog si vedi kako dolgo živel. Takrat se ji bo kupček povečal,

bolniška blagajna ji bo zopet izplačala sedem tisoč lir kakor po prvem možu. Povrhu bo znašala pokojnina gospoda Lubiča celih dvesto petdeset lir več kot Zalarjeva pokojnina.

Z obema pričama, z bratom gospoda Lubiča in tovarišem Strinarjem, sta kosila novoporočenca pri ‚Dalmatincu‘.

Gospoda Lubiča je težilo razpoloženje mrtvaškega dne, trdovratno je molčal. Ne bi se bil poročil na ta dan, toda šef mu je namignil, da ga na vse svete še najlaže pogreša, ker je za ta praznik določenih še najmanj pogrebov. In še neki vzrok mu je povzročal slabo voljo. Povabil je hčer na ženitovanje, pa je odklonila.

Priča, brat gospoda Lubiča, je jezno brodil z žlico po juhi. Trdil je, da so v njej oprali ribe in to lužo nosijo zdaj na mizo. Brž ko je zagledal še repo, pa je poklical natakario in ji ukazal, naj mu to prikuho zamenja s svinjsko pečenko in kislim zeljem.

Vsi so čutili srd Johaninega razburjenega srca. Na posled se ni mogla več premagati in je vzkliknila: »Slišite vi, Martin, to je pa res nesramnost!« Gospod Lubič jo je prestrašen stisnil za roko in jo ostro pogledal. Njene mrzle, ribje oči so se vrtele. Medtem je natakario prinesla novo naročeno kosilo. Gospa Johana v življenju še ni bila tako živčna.

Brat gospoda Lubiča jo je hudomušno gledal in predel. Počasi je cmokal, ker je vedel, da s tem bratovo soprogo spravlja v togotno, docela bolešno stanje. Kmalu je spoznal njeno skopost in je naročil še vina.

Gospa Johana je otrdela in onemela; jezno, burno je vstala, da bi odšla domov.

»Potrpi še malo, vsaj do konca kosila,« ji je zašepetal mož in jo potegnil nazaj na stol.

»Nič ne jej, bom že doma skuhalo za naju,« mu je vsa zaskrbljena zašepetala. Pobožal jo je, da bi jo potolažil. – »Ne bomo več pili!« je dejala gospa Johana in takoj prijela steklenico, ko je priča gospod Lubič naročil vina.

»Jezus, malo manj stiskava bi lahko bila!« je gospod Lubič opomnil ženo, ko jo je videl, kako se je potolažena smehljala in domov grede pod pazduho stiskala prihranjeno vino. Sprožilo se je in besed ni bilo ne konca ne kraja.

»Križ božji, če bi vedel, da te bom tako razjaril, bi rajši molčal,« je stokal mož.

V veži sta srečala gospodično Elo. Z velikim šopom krizantem je odhajala na pokopališče k materi. Ženski sta se samo sovražno spogledali.

Truden, upognjene glave in z rokami, sklenjenimi na želodcu, je gospod Lubič obsedel v kuhinji. Zdelo se mu je pusto in prazno, kakor da je pravkar pokopal prvo ženo in se vrnil od pogreba. Vest mu je očitala, da je s svojo ženitvijo oropal hčer marsikake ugodnosti.

»Križ božji, mar si zmerom tako pust kakor danes? Saj si se znal včasih v moji kuhinji smejeti in kakšno ziniti. Pa ne da se že kesaš, da si me vzел?«

»Tako neznansko nemarno stiskava si, da se človeku gabi. Človeka vse mine, če vidi ...« – »Se torej kesaš, da si me vzел?«

Omeščal se je in prilezel k njej: »Johanca!« Uspelo ji je zbežati in se zakleniti v poseben prostor.

Da bi jo kaznoval, jo je hotel tudi sam vznemiriti in je za minuto odšel v hčerino stanovanje. Samotno je bilo na njegovem domu. V spalnici je zagledal posteljo, v kateri je pred leti umrla žena. V spominu se mu že dolgo ni tako jasno prikazala kakor tokrat. Čisto natančno jo je videl na postelji; blede in iztegnjeno, s sklenjenimi rokami nad trebuhom. Postalo mu je neprijetno, brž je poiskal svečo in z drobečimi koraki zbežal.

Stopil je k ženi, ki je metala iz omar, da je letelo po sobi in celo pod posteljo.

»Kaj delaš?« je tiho in preplašeno vprašal.

»Svoje reči iščem; odnesla jih bom na Ig.«

Pohitel je na hodnik, zaklenil in skril ključe. Stekla je za njim in neznansko kričala: »Odpri! Odpri!«

Stopil je k vratom, da bi odprl, ker mu je bilo nerodno. Premislil je, kako bi bilo, če bi se v poročni noči potikala vsak zase: ona bi šla domov na Ig, a on? Mar naj leze sam na pokopališče, da se mu bodo znanci posmehovali? Ali bi šel v gostilno? Povsod ga poznajo. Nemogoče je in sploh – prebedasto! »Nikamor ne pojdeš,« je odločil.

»Odpri! Odpri!« je kričala.

Tedaj je Lubiča pograbila jeza. Stegnil je roko in zamahnil. Široko ga je pogledala in ni verjela. Rignila je, se vrgla na tla in bila s čelom in nogami ob tla.

Presenečen je obstal: v resnici je ni mislil udariti. Spozabil se je. Stal je ves nesrečen in ni vedel, kaj bi. Samo stokal je: »Johanca, Johanca, odpusti!«

»Slišiš, res ne vem, kako se je pripetilo, rajnke nisem nikoli udaril.«

»Mene pa si, in to danes,« je hlipala. »Beži, da te ne vidim.«

»Johanca, odpusti!« jo je tolažil. Zgrnila se je noč in začel se mu je oglašati očitek, da ni šel na pokopališče. Da bi potolažil vest, je vstal, prižgal je dušice in postavil na vsako nočno omaro po eno. Ena naj bi gorela za dušo pokojne žene, druga za dušo njenega rajnkega.

Ni še dolgo dremal, ko se je prestrašen zbudil in strmel v sanje: bleda glava z razpuščenimi, dolgimi lasmi leži ob njegovi postelji in strmi vanj. Čudno se mu je zdelo, od kod naenkrat take nemarne sanje. Gotovo se mu je sanjalo zato, ker ni šel na pokopališče in ga je prišla opominjat duša rajnke žene. Morda mu je duh zameril, ker se je poročil prav na praznik vseh svetih.

Sklenil je, da bo dal za mašo; potolažil bo dušo rajnke. Potem ni več zaspal in se je dolge ure premetaval. Nazadnje se mu je zazdelo, da se vendar dani.

Sklonil se je nad ženo in jo gledal, kako spi. Oči so se ji rahlo odprle, da se je pokazala belina; obraz se je raztegnil v nasmeh.

Prestrašeno je širil oči: tisti mrlič v sanjah je bila Johana. Zdaj se je natančno spominjal: na obrazu je bilo nekaj zloveščega, posmehljivega. Pred njenim obrazom se je šele vsega domislil. Pričel je razmišljati, ali je Johana morda celo zlobna. Tedaj se je Johana zdrznila: »Kaj me tako gledaš?« Vpraševala je še v polsnu z božjastnimi očmi.

Čisto tiho, kakor bi hotel nekoga, ki se ga boji, pretentati, se je splazil s postelje. Odgrnil je zavese in odprl vsa okna. Zdaj mu je odleglo. Kašljal je, pel in se hrupno obuval. Žena je odprla oči in se zopet zvezila: »Kaj pa tako rogoviliš?« Oddahnil si je, ko je zaslišal glas živega človeka.

Gospa Johana je sklenila: z napadom ne bo dolgo odlašala. Teden dni je počakala, da je soprog počival. Potem je pričela z nasveti glede ureditve njegovega razmerja do hčere. Svetovala je, da bi se preselila v njegovo prejšnje stanovanje. To bi bila vendar nezaslišana potrata, če bi morala plačevati stanarino na dve strani. Mož ji je odgovarjal: rajši plačuje še dvakrat toliko in živi samo od krompirja, kakor da bi živel v večnem peklu, kakršnega si je že predstavljal. Še tako, ločeni za zidovi, sta se ženski grizli kakor pes in mačka.

Pričele so se tožbe, češ da mu je hči prva, žena zadnja. Zjutraj, opoldne in zvečer je imel postreženo z očitki in godrnjanjem, da se ne bi poročila, če bi vedela, da mu bo za peto kolo. Kako bi se ji godilo, če bi živela sama s pokojnino rajnkega moža. O, ta je znal brati njene želje! Odšla bo na posestvo k teti, on pa naj si vzame hčer, če jo že tako zelo ljubi. Prej je nosila denar v hranilnico, zdaj mora stiskati, da se za silo prebije. Saj ‚lena mrha‘ požre polovico plače. Spodil bi jo delati, namesto da doma prodaja lenobo in se šari s cunjami, ki si jih mora ona odtrgovati. Ni

le enkrat slišal, da jo bo še ob to spravil, kar je imela od prej.

»Jezus, če bi bil vedel, da boš postala takšna godrnjavka, bi ostal rajši sam,« je stokal. Sledili so jok, stok in tožbe, dokler ni pograbil klobuka in zbežal od doma. Z večnim tarnanjem ga je tako razjedala, da se je že vnaprej bal ure, ko bo prišel domov. Naposled se je vdal. Poskusil je doživeti, kar je slutil. Kmalu se je pričelo. Johana je zahtevala, da bo štedilnik od desete ure do pol ene izključno njen in samo njen. Hči je vpila nad očetom, češ da nima kaj skuhati, ker potem ko skuha Johana, ne sme naložiti na ogenj. Oče je mahal, pustil polovico kosila in zbežal. Johana je zaklenila klet, shrambo in obe sobi. Pobrala je Eline posteljne rjuhe in jih skrila.

Neko dopoldne je Ela želela zavreti mleko. Johana pa je hotela, da na odprti luknji vre juha. Začeli sta prerivati lonce po štedilniku. Nazadnje je Eli prekipevalo. Dvaintrideset let je že bila pri tej hiši. Tukaj se je rodila. Bila je že petnajst let samostojna očetova gospodinja, vse od materine bolezni. In zdaj pride taka ‚mlekarica‘ v hišo in ji ukazuje, kdaj se bo skuhalo njeno mleko in kosilo. Še preden se je Johana zavedela, je bila njena juha zlita po štedilniku. V naslednjem trenutku je cvrčal štedilnik, šumelo je in se kadilo, ogenj je ugašal. Ženski sta pograbili vsaka svoje železo in ga besno vihteli. Streznilo ju je pokanje stekla na razbiti omari. Johana se je takoj zavedela, da ima sama največjo škodo.

Na pragu so stali sosedge in gospod Lubič. Skočili sta k njemu, da bi bil za sodnika.

Gospod Lubič pa je mahal z rokama in se na vse pretege otepal te časti. Izmuznil se je in zbežal na cesto.

Še ves popoldan je od časa do časa grmelo. Ženski sta se prepirali, katera bo pomila tla. Skoraj vsako uro sta se spravljali k delu. Ker je bila Ela kot premaganka prva na tleh in že s pomivanjem pri vratih, je hitela Johana, da bi popravila zanikrnico, ki ne zna ribati, in začela na novo drgniti.

Ko se je kuhinja prezračila in odpočila, je bila vzorno bela. Toda zdaj se je začelo izpraševanje: katera je naredila to stopinjo, premaknila oni stol in pustila omaro ...

Gospodu Lubiču res ni bilo dolgčas, kadarkoli se je vrnil iz službe.

Malo pred božičem je gospa Johana dobila z Iga pošto, da je teta Mica na smrt bolna. Moža je sklenila prepustiti hčerini oskrbi. Štiri dni se je pripravljala za odhod. V kleti je namreč preštevala polena in krompir. Domov je prišla prav v zadnjih urah tetinega življenja. Še tisti dan je teta Mica umrla.

Gospa Johana se je oblekla v črno svilo, zadaj na močno vzbočenem predpasniku se je šopirila velikanška pentlja. Ni ji hotelo v glavo, da je zdaj posestnica velikega posestva in še bajte na koncu gozda, kjer je živela krofasta kajžarica Bobnarica.

Večerilo se je, ko je Bobnarica preoblekla teto Mico. V krsti je v črno oblečena ležala majhna ženica z drobčkanim in dobrodušnim obrazom, ki je imel še v smrti smehljajoč se izraz. V hiši, kjer je vladalo mrtvaško razpoloženje, je dišalo po svečah. Slišalo se je težko drsanje Bobnarice, ki je šarila po izbi in

oprezovala vedenje nove gospodinje. Opazila je že, kako je nova gospodinja pozaklenila že vse omare, kaščo in klet in da nosi ključe za pasom. Godrnjaje je stlačila v culo načet hleb in dve liri, kar je dobila od gospodinje. Šele potem ko je nova gospodinja že drugič začudeno vprašala, ali še ne misli oditi, je Bobnarica, ki se je nalašč obirala, da bi dočkala še večerjo, našobila usta in počasi izginila iz hiše. »Kakšna ošabnica in skopulja je ta baba! Jo bo že še Bog potipal!« je godrnjala. Ko je videla, da je nihče ne vidi, je obstala in zažugala s palico proti hiši. Še dolgo, ko je po grapi lezla v hrib, je godla. Ni mogla pozabiti, da je dobila samo načet hlebec kruha in dve liri. Rajnka Mica bi ji bila naložila polno culo kaše in slanine. Iz krilnega žepa je potegnila debel rožni venec. Ko je lezla med preperelimi skalami v breg, kjer je na samoti stala njena bajta z eno samo njivico, je prebirala jagode na molku in jezno zgibala z debelimi ustnicami. Polglasno je zmerjala in bliskavo preklinjala gospo Johano.

* * *

Pred nekaj leti se vaščani niso zmenili, kadar je mlekarica Johana rinila skozi vas svoj rjavi mlekarški voziček. To jutro po smrti tete Mice pa so škilili za zapravljivčkom, na katerem se je košatila v svilo oblečena gospa Johana.

Uganili so: pelje se v mesto k notarju. Poslušala je oporoko, v kateri je pokojna Mica Urbič zapisala Johani Zalarjevi, zdaj Lubičevi, posestvo in izgovorila

kot rejenko Mici Urbič. Ves čas ni mogla umakniti oči od solicatorja. Ostrmela je nad njegovo lepoto in stokala skoraj na glas: Jezus, Jezus, kako je lep! Ko mu je dajala roko, se ji je zgodila nesreča. Na nosu je začutila rosno kapljico. Toliko da se ni od sramote zgrudila; bilo ji je, kot da se podira svet. Od jeze je skoraj zaihtela in se hitro poslovila. V veliko veselje in tolažbo pa ji je solicator krepko stisnil roko. Že med vrati se je odločila in ga vsa zardela smehljaje povabila: »Gospod, pridite kaj v vas, zvečer, ko bodo fantje bili rihtarje. Slivovko imam dobro, ne bo vam dolgčas, če se prikažete.« S strahom ga je pogledala; ni odklonil. Tiho ga je občudovala, kako lep smehljaj ima, še posebej ko ima tako bele, dolge zobe. Na vso moč ji je ugajalo, da se je tako, samo napol nasmehnil. Lepa se ji je zdela tudi njegova nekako lena, počasna in razločna govorica, kakor bi vsako besedo strogo pretehtal.

Gospa Johana je hodila po cestah in je vsa presrečena, da se ji vse tako lepo ubira, sklenila Martini nekaj kupiti. Ogledovala je izložbe in ceste, kakor da so njene. Ker je to uro sreča v njej kar kipela, je zahrepenela po tem, da bi jo delila še s kom. Martini je kupila rožasto blago za kmečko obleko. Zdaj ko je s seboj nesla darilo, se ji je od ginjenosti krčilo srce in morala je zadržati solze. Občutila je blaženo zavest, da ni samo srečna, ampak je tudi dobra in bo osrečila svojega bližnjega. Še na misel ji ni prišlo, da je delež petih tisočev, ki jih je teta Mica nameravala oddeliti Martini, zdaj pripadel njej, in to zgolj zaradi njenega prigovarjanja. Zdelo se ji je samo po sebi umljivo, da

je po tetini smrti sama posestnica vsega grunta. Saj ga je prejela z zasluženim hrepenenjem in strastnim pričakovanjem.

Vse ure je čakala, da pride povabljeni gost. Venomer je videla pred seboj njegov mirni, lepi smehljaj. Če je imela le minuto časa, se je že ustavila in v duhu prisluškovala njegovi govorici. Ko je čepela pri skladovnici drv in nabirala drva ali stala ob mrtvaškem odru, ko se je sklanjala v kuhinji nad ognjiščem in z burklami potiskala smolnato črne svinjske lonce, je bila v mislih pri mladeniču iz mesta. Včasih jo je malo zaskrbelo, ali ni že prestara zanj, ko je še tako mlad, malone še deček. Toda prav to, da je bil videti tako mlad, nedolžen in nepokvarjen, ji je bilo najbolj všeč. Če bi se starejši gospod smehljaj tako zadržano – no da, vedela bi, da je to moški, ki je že dosti doživel in se zdaj smehlja kakšnemu posebnemu, morda celo grdemu domisleku. Pri tem fantiču pa je bilo vse tako nedolžno in zato tako posebno lepo.

Gostje so prišli! Hiša je bila polna vaških fantov, ki so prišli kropit mrliča. Ko je vstopil mednje tujec, nekako resen, čeprav z rahlim smehljajčkom na ustnicah, so nekako utihnili. Tedaj je bilo tudi gospe Johani nerodno pred gostom. Čutila je preočitno razliko med njim in vaškimi fanti. Čisto drugače se je prekrizal pri mrliču; prižgal je cigareto in tudi po tem, kako je kadil, se je razlikoval od drugih. Primerjala je vsako, še tako neznatno kretnjo in čedalje bolj se ji je zdel gosposki. Enako kot se je te razlike veselila, pa se ji je v trenutni bojazni skrčilo srce: kaj če je tudi med njo in gospodičnami, ki jih je vajen, taka kriččca

razlika? Kaj če se tudi njej tako pozna, da je doma z dežele, in ne iz mesta? Ta očitek, ki se je čisto po sili vtihotapil vanjo, je ni hotel zapustiti. Šele tedaj, ko se je ozrla na svojo svileno obleko in lepe čevljičke z visoko peto, ji je odleglo.

Fantje so se krohotali tako od srca, da so sveče ob mrtvaškem odru migljale. Vsi so vedeli, da bo Pečelinov France, Johanin nekdanji ženin, zdaj njihova žrtev. Držal bo glavo v klobuku in bíli ga bodo rih-tarji, dokler se mu čisto po naključju ne posreči, da na slepo ugane, kdo ga je udaril.

Gospa Johana je postajala blažena, njegovi smehljaji in dolgi prikriti pogledi so razodevali, da jo bo ... vzljubil.

Nad hišo in vso ravnino je ležala gosta megla, ko so fantje odhajali v vas. Gospa Johana ni vedela, kako bi gosta zadržala, da bi bila vsaj minuto sama z njim. Nazadnje se ji je posrečilo. Uživala je blažene trenutke. Kadarkoli se je pripravljala, da bi se pognal proti mestu, je gospa Johana hlastnila po njem in ga zadržala. Med bahaškim razkazovanjem zemlje, ki se je obsežna, temna, tiha in skrivnostna razprostirala okoli nje, jo je čedalje močnejše prevzemalo hrepene-nje, da bi bil tudi ta človek tako čisto njen, kakor je bila že nekaj ur vsa ta zemlja. Zaželela si ga je še zlasti zato, ker je njenemu častihlepju laskalo, da je prebrodil že pol sveta. Pravil je, da je prišel iz Rusije in hodil po pločnikih Pariza! V zadržanem nasmihanju so ji drgetale ustnice, ko je pomislila, kaj bi bilo, če bi ta gospod nekoč postal njen mož. Smehljaje ji je obljubil, da pride čim prej, gotovo pa v soboto proti

večeru. Že prvo uro, ko jo je spoznal, je prišel do prav treznega zaključka: razmerje s takšno poročeno ženo, ki je imela starca za moža, mu utegne res koristiti.

Še nekaj dni je v hiši ležal mrtvaški duh. Martini je bilo povsod puščobno in prazno; kamorkoli je stopila, je pogrešala dobro teto Mico. Le spomin je hodil z njo okoli hiše. V kašči se je sklanjala nad mernikom pšenice in jo pripravljala, da jo nese v mlin; pri skladovnici drv za hišo je pobirala trske; iz kokošnjaka nad hlevom je smehljaje odnašala v zavihanem krilu polno naročje jajc; v zakajeni kuhinji se je sklanjala nad dimasto pečjo in z burklami prekladala velikanške smolnate črne lonce za prašiče, do vrha natlačene s krompirjem in rdečim korenjem, belo peso in lapuhom. In že se je zasukala. Z mišjimi očesci in široko starčevsko brado se je nečemu smehljala.

Gospa Johana je odpustila hlapca, čemu naj bi bila pri hiši Martina? »Če se pomujava z delom, opraviva lahko sami,« se je zagovarjala. Kakor brezumna je begala po posestvu. Pravkar je ukazala sestrični Martini, naj okoplje krompir. Martina je ubogala. Z motiko na rami je odhitela na krompirjevo njivo in ni še okopala četrte njive, ko je gospa Johana že prišumela za njo in se čudila, kako da njivica še ni dokopana. Togotna, ker se delo nikamor ne premakne, je potegnila motiko dekletu iz rok, se sama spravila na delo in podila Martino domov ležat. Martina se je povešene glave tiho umaknila. Ko je nekajkrat zamahnila, se je toliko umirila, da je vrgla motiko iz rok in odhitela naprej k zelniku, da bi nabrala lapuha za pra-

šiče. Ni bila še gotova z nabiranjem lapuha, ko je že prišumela k Martini, da se je dekle prestrašeno ozrlo.

»Pusti krompir, pokosi deteljo ob zelniku!« je ukazovala.

»Ali ne bi rajši krompirja do konca okopala?« je boječe ugovarjala Martina.

»Ne, pokosi, kakor sem rekla, kaj me boš ti učila? Čigav je grunt?«

»No, mislila sem samo ...« Martina je zavihtela motiko na ramo in odhitela pod kozolec, da bi vzela koso in koš.

Ni še nakosila zvrhanega koša, ko jo je Johana že klicala, stoječ pred hišo.

»Jezus, če bi me samo enkrat pustila, da bi dokončala začetno delo. Kristus, kako je sitna!« je stokala Martina in naglo tlačila pokošeno deteljo v koš.

»Martina, očisti zadnji hlev, bova prestavili pujska! Skuhaj tale krompir, jaz grem v mlin!«

»Tehle par krompirčkov in tale krop bo vse kosilo?« je godrnjala Martina. »Jezus, kje so časi, ko je živela teta Mica. Samega krompirja nismo imeli nikoli za kosilo, zmeraj je bila še latvica druge jedi! Da bi bil vsaj ovsen kruh pri hiši; odkar je umrla teta, ga še nisem videla.«

V hiši se je pričelo čiščenje. Gospa Johana je ukazovala, Martina je ubogala. Plazila se je po tleh in premišljala, da je tudi to nekaj, če ima kot do smrti. Ne bo se ji treba kot dekli potikati okoli gospodarjev. V hiši sicer res ni več tako, kakor je bilo, toda – vsaj za starost ji ni treba skrbeti, če se ne bo poročila.

Gospa Johana je bila v velikem pričakovanju in si je venomer belila glavo, kako bi olepšala hišo in bolj gosposko uredila svojo podstrešno sobico. Na leseni hodnik, ki je bil preprežen z brajdo, iz košev pa so dišale hruške in se ves dan podile brenčeče ose, je nanesla rožmarina in nagljev. Pod oknom se je bohotila lipa in tako širila veje, da so ob vetru trkale na okno.

* * *

Prišla je sobota in že zgodaj proti večeru je gospa Johana pomolzla krave. Že od ranega jutra se je kadi-lo iz dimnika, zakaj ta dan je imela v peči velik ogenj; pekla je pogačo, kuhala svinjino in cvrla piščance. Ko se je vsenaokrog že plazil večerni somrak in je iz podstrešja odprhotal mimo njene glave netopir, je sedela na pragu in čistila čevlje. Zazdelo se ji je, kot da je mlado dekle, ki se pripravlja na farno žegnanje.

Ko je udarila ura in je ugotovila, da je že čas, da se preobleče in se pripravi na njegov obisk, je gospa Johana oblekla novo, v ta namen kupljeno domačo svileno haljo. Oblačila jo je v podstrešni sobici s posebno svečanostjo, saj sta se ji zdela čudovita, široka, z rdečo svilo podložena rokava prav kraljevska. Dolgo je občudovala svilene nogavice, in ko je nataknila še rdeče copate z visoko peto, je imela občutek, da je lahka kakor ptica. Sobota, vsa polna drhtečega pričakovanja, se ji je zdela podobna svetemu večeru. Celo vonj v hiši je bil božičen; dišalo je po svinjini, poticah, po borovju in smrečju, ki ga je gospa Johana razstavila po hiši. Ko je začelo pri fari zvoniti zdra-

vamarijo, je gospa Johana pri peči v kuhinji sklenila roke k molitvi; mislila je, da moli očenaš, pa se je smehljala in strmela v rdeči plamen: »Kako ga imam že rada,« je šepetala in od sreče pritiskala sklenjene roke na nedrje. Zavriskala bi od hvaležnosti Bogu, ker je tako dobrotljiv in ji pošilja toliko sreče. Kar na kup ji leti: vse, kar si poželi, se ji izpolni. Od prevelike sreče jo je prevzelo čudno občutje, nekakšna bojazen, da bi se utegnila vsa sreča nenadoma zdrobiti na drobne kosce. »Jezus, Bog obvaruj, da se ne bi zgodilo,« je šepetala in sklepala roke.

Občutje sreče jo je ta večer za trenutek zapustilo, ko je vstopil on. Prehitel jo je v pričakovanju. Vsa oblečena že za sprejem, si v svoji nestrpnosti ni dala miru, da ne bi mimogrede postorila še kakega dela. Nataknila si je pisan predpasnik; hotela je še hitro napolniti lonce za prašiče. Tlačila je vanje lapuh in črviva jabolka ter se vsa zatopljena sklanjala pred pečjo, ko je stopil čez prag. Prestrašena, da jo je zalotil takšno, je brž zvila predpasnik, zardela in sklonila glavo. Nekaj jo je zbolelo, ko se je čudno rezko zasmejal. Zdelo se ji je, kot da se ji posmehuje. Potem je znosila v podstrešno izbo dobrote, vse, za kar si je potem pritrgovala mesec dni ob ovsenem kruhu in močniku.

Ko si je že drznila, da ga je pred sestrično Martino imenovala ‚on‘ in kratko ‚Jagodic‘, ne več ‚moj gospod‘, mu je nekega dne po dolgem smehljanju in

dolgemu uvodu, kako dobra je in kako rada bi mu pomagala, stisnila stotaka.

Gospa Johana je bila presrečna. Že dolgo je z žensko preračunljivostjo čakala prilike, da bi Jagodic postal njen dolžnik. Ko ji je v tihi uri razgalil svoje bedno življenje, kako mora že leto dni za borih tristo lir garati v notarski pisarni, se je prvič opogumila za velikodušno dejanje. Vneto mu je prigovarjala, naj ji vselej odkritosrčno pove, kadar bo v stiski. Pomagala mu bo na vsak način.

Zdelo se ji je, da ji je malce odleglo, ko je storila to dejanje. Bila je prepričana, da je z dobrotljivostjo naredila velik korak k svojemu cilju, zakaj več kot mu bo dajala, več ji bo dolžan in tem bolj bo občutil svojo obveznost do nje. Počasi se bo privadil na misel, da ji mora njeno velikodušnost poplačati s hvaležnostjo.

Gospod Jagodic je potratil veliko časa, da je zabavljajl čez tesne razmere. Slikal ji je svoje razočaranje, kako je pričakoval udobnega življenja, a ni našel zase nobenega razumevanja. Povsod po svetu so ljudje širokosrčni, le tu se ne da živeti. Drugod se mu je go-dilo imenitno, vabili so ga v družbo in ga sprejemali z odprtimi rokami, v tem ozkosrčnem mestu pa ga odrivajo kakor pritepenca.

Gospe Johani je težilo dušo, kadar je poslušala njegove bridke besede. Začela je sovražiti ljudi, med katerimi je rasla in živela. Da bi potolažila njegovo sveto jezo, mu je pogosteje stisnila stotaka. Videti je bilo, da njene velikodušne darove sprejema v zadregi. Zaklinjal se je, da mora to življenje spremeniti, ker

ne more več vzdržati. Najbrž bo zopet odpotoval na orient. Z grožnjami in obljubami, da kmalu odpotuje, je dosegel svoj namen. Gospa Johana je bila zdaj pripravljena pomagati ne samo s stotakom, ampak celo s tisočkami. Niti pomisliti ni smela, da bi odšel in jo zapustil.

Tako kot je gospod Jagodic že brez sramu sprejemal darove, mu je tudi gospa Johana brez sramu obljubljala, da bo lahko ostal pri njej, če bi jo hotel po moževi smrti poročiti. Zakaj trdil je, da je že poročen in tudi ločen; ga bo že ona postavila na noge. Založila mu bo, da odpre antikvariat, o katerem je nenehoma sanjal.

Neki dan se je gospa Johana oglasila v mestu pri možu. Gospod Lubič je potožil, da ne bo več živel sam. Svetoval ji je, da bi posestvo prodala ali dala v najem. Če noče, bo zadnje leto, ki ga mora še odslužiti, vzela dopust, potem pojde v pokoj in se preseli na Ig.

Gospa Johana se je prestrašila, da jo je kar zmrazilo. Sklenila je, da mora moževo nakano preprečiti, kako, sicer za zdaj še ni vedela, le to je vedela, da jo mora.

»Kako, saj ne moreš dobiti dopusta, če si zdrav?« je vprašala potuhnjeno.

»Kako sem zdrav? Zelo slabo se počutim, uničene živce imam, spati ne morem in tudi ponoči pogosto kaj vidim. Skoraj vsako noč se mi prikaže: napol

izpod postelje leži bleda glava z razpuščenimi, kakor mleko belimi lasmi. Oči gledajo naravnost vame. Ne vem, kaj pomenijo te sanje. Saj sem vajen mrličev, skoraj trideset let jih preoblačim, pa se mi niso nikoli prikazovali v sanjah. Od groze stokam in vsako noč se zbudim, čeprav prikazen že poznam. Slabo se počutim, ker potem ne morem več zaspati.«

»Pa mi nisi nikoli govoril o teh sanjah.«

»Nisem te maral plašiti in veš, zakaj ne? Ker je ta glava čisto podobna tvoji, Johanca. Ne bodi huda, ampak vse je resnica. Ti je slabo, Johanca?« jo je vpraševal zaskrbljeno.

Moževa pripomba o tej podobnosti jo je zadela v dno duše. Potihoma se je zavzela, da mora možovo nesramnost na vsak način poplačati. Prevalila se je in mu obrnila hrbet.

Ko ji je tudi nejevoljni soprog pokazal hrbet in navezadnje zaspal, je gospa Johana še vedno užaljena smrkala. Premišljala je, kako bi možu povrnila nesramnost. Domislila se je, da ga bo najbolj vznemirila, če je ne ugleda v postelji, ko se prebudi. Zlezla je iz postelje.

Gospod Lubič je ponoči vzkrilil z rokami in zastokal. Prisluhnil je: zares, nekdo je v sobi neprestano polglasno ihtel. Iskal je ženo z roko vsenaokrog po postelji in celo pri vznožju. Več ni vedel, kje je in kako stoji postelja. Mislil je, da išče pri vzglavju luč, pa je ob vznožju segal z rokami v nič in strmel v temo. Poklical je ženo, zastokal čepeč in prisluškoval. Nič se ni oglasilo, le zadržano ihtenje je prihajalo od nekod. Zazdelo se mu je, da ihti prav pod njegovo

posteljo. Mrzel pot ga je obliil. Prav pod sabo je zopet zagledal pošastno glavo, ki ga je gledala z bledimi, mrtvimi očmi. Kakor da joče pod njegovo žimnico. V bojazni, da je morda izginila, je skočil s postelje. Stopil je na nekaj trdega in blazno zakričal.

Žena Johana je splašena, napol mrtva zlezla izpod postelje. Iz nosu in ust ji je tekla kri. Ko je prižgala luč, je mož pojemał. Zadela ga je kap.

Gospa Johana je že navsezgodaj odšla, da bi uredila vse potrebno. Vozniku je naročila, naj pride z velikim vozom po njeno pohištvó. Potem je hitela dalje, da bi uredila denarne zadeve in možev pogreb. Odločila se je, da ne bo odlašala s prevozom pohištvá, Ela bi ji lahko nasprotovala. Dolgo je čakala in premišljevala, že od smrti tete Mice, kako in kaj bi lahko zvozila na posestvo.

Ela se je kar opotekala, ko je zagledala, da praznijo njeno oziroma pokojnega očeta stanovanje. Oprijemala se je zdaj tega, zdaj onega, kar je ona zmetala na kup. Gospa Johana je šumeč švigala po stanovanju in z očmi iskala po kotih. Pobrala je zdaj to, zdaj ono in zaklepala v kovčke. Obupano Elo je obsipala s ploho pridig, češ da je že dovolj stara, da se dokoplje do svojega ognjišča. Ne kaže lenuhariti in živeti od tujih žuljev.

Enolično so udarjali podkrovani čevlji nosačev, ki so lazili po Elinem domu, v katerem se je rodila in ki so ga zdaj praznili. Bilo ji je, kakor da črni pogrebniški v visokih trdih klobukih in frakih z resastimi čopi na ramah prenašajo krsto njene matere in pravkar umrlega očeta. Za vsakim kosom postelje, ki jo je

takoj prepoznala, na kateri je še prejšnjo noč spal oče in je umirala mati, na kateri je sama še kot otrok brezskrbno spala, se je kot žival pognala, da bi ga jim iztrgala iz rok. Brez moči si je grizla pesti in se vnovič vrgla na kup cunj. Odnegli so poslednji kos. Tedaj je Ela zagledala Johano. Skočila je pred njo, odrevenela obstala in stegnila roko: »Prekleta!«

Johani je zagomazelo po hrbtu, pa se je naglo zavedela, da je to navadna togota, ki nima prav nič opraviti z maščevalnostjo usode. V potrdilo, da se je to ne tiče, je Eli krepko pljunila v obraz.

Na stopnišču jo je obšel spomin na dni, ko je še nosila mleko v to hišo. Nasmehnila se je, zavedajoč se, da ji je šlo pravzaprav vse po sreči in le tako, kakor je sama želela.

Naložen voz je težko oddrdral iz mesta in zabil na samotno Ižansko cesto. Za njim je zamišljeno, sklonjene glave hodila gospa Johana. Kovala je načrte za bodočnost. Pričelo je deževati in cesta je bila še bolj pusta in samotna, da je gospe Johani v srcu postalo puščobno. Nenadoma se ji je zazdelo, da bo vsa ta njena sreča zdrknila po bregu. »Jezus,« je vzkliknila in se prijela za srce. Takoj se je otresla težkih misli in zopet dohitela voz.

Vdovo Johano je začela opominjati vest. Vanjo se je splazila tiha, pekoča misel, da se je z možem zgodilo prav tako, kot je v sebi potuhnjeno želela, da bi se zgodilo. Da bi se utešila, je dala ob pogrebu zvoniti z vsemi zvonovi in brati peto črno mašo. Pri pokopu je jokala kot iz uma.